

Türk Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım

OĞUZHAN YILMAZ*

YASİN MAHMUT YAKAR*

Özet

Çocuk okurun problemlerle yüz yüze geldiği ve bu problemlerle başa çıkabilme yetisini kitaplar aracılığıyla kazandığı edebiyatın adı şeklinde tanımlanabilecek sorun odaklı çocuk edebiyatının Türkiye'deki geçmişi yakın döneme dayanır. Çalışmada sorun odaklı çocuk edebiyatı kavramı, bu kavramın özellikleri, kavram odağında Türkiye ve dünyada yapılan akademik çalışmalar ve bu yaklaşımın Türk çocuk edebiyatına yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda sorun odaklı çocuk edebiyatıyla ilgili isimlendirme problemi başta olmak üzere birtakım tartışmaların yaşandığı, Türkiye'de bu alan odağında yapılan çalışmaların sınırlı olduğu belirlenmiş, özellikle bibliyoterapi anlamında bu yaklaşımdan faydalanılabileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuk kitaplarında konu, sorun odaklılık.

Abstract

The history of problem based children's literature in Turkey is very recent, which can be defined as the fact that child reader confronts problems and gains the ability to cope with them by means of reading books.

In the present study, we aim to explain the concept problem based children's literature, its features and determine the academic studies on this concept and the reflections of this approach on Turkish children's literature. The results of the study suggest that some discussions specifically concerning the nomination of the concept have emerged and the research on this approach is very limited in Turkey and this approach would serve as bibliotherapy.

Keywords: Children's literature, topic in children's book, problem-oriented.

Giriş

Çocuk kitaplarında konu

Çocuk edebiyatı, çocuğun estetik ihtiyaçlarını karşılayan, ona okuma alışkanlığı kazandıran ve aynı zamanda ele aldığı durum ve olaylarla çocuğu hayata hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır. Olay, zaman, karakter, mekân, tema, ileti ve üslup gibi pek çok temel bileşene sahip olan çocuk edebiyatının bir diğer unsuru da konudur. “Konuşmada, yazıda, edebî eserlerde ele alınan durum, düşünce, olay, olgu, sorun, yaşamın içinde var olan ya da düşlenen her şey” (Göğüş, Oğuzkan, ÖnerToy, Ünlü ve Koçak, 1998) şeklinde tanımlanan konu, kaynağını gerçek yaşamdan alır, yazarın düş ve düşünce gücü ile şekillenip yeni bir kimliğe bürünerek okuyucunun karşısına çıkar (Yılmaz, 2016). Anlatının temel bileşenlerini bir arada tutan konu, bunların birbiriyle anlamlı bir bütünlük oluşturmalarını sağlayarak okuma eyleminin kesintiye uğramasını engeller, okuma isteğini artırır (Karatay, 2016).

Çocuk kitaplarında konunun sunuluş şekliyle ilgili literatürde temelde iki farklı görüş hâkimdir. Bu görüşlerden birincisi çocuk okura yalnızca belirli konuların aktarılabilceği fikriyken, diğer görüş konunun ne olduğundan çok sunuluş biçiminin ve dozunun nasıl olduğu görüşüdür. Birinci görüşü benimseyenler çocuk kitaplarında sevgi, dostluk, barış, arkadaşlık, iyilik, iyilikseverlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi sadece olumlu nitelik taşıyan konuların öne çıkması gerektiğini savunup konu seçimini çocuğa göreliğin bir gereği olarak algırlar. Bu düşüncedekiler bir anlamda çocukların cam bir fanus içinde büyütülmesi gerektiğini savunurlar. Olumsuz nitelikli konuların erken yaşlarda çocuğun karşısına çıkmasına itiraz ederler. Aşamalılık ilkesini önemseyerek çocukların hayattaki birtakım hoş gitmeyecek gerçeklerle belirli bir sıra dâhilinde karşılaşması gerektiğini dile getirirler. Yurttaş'ın da (1997, s. 60) savunduğu şekliyle çocuk kitaplarında ele alınması önerilen konuların sevgi kaynağından beslenmesi gerektiğini, çünkü çocuğun sevgi ile büyümesini sağlıklı bir biçimde gerçekleştirecek bir varlık olduğunu, çocuk kitabı yazarlığının da her şeyden önce bir sevgi ustalığı olduğunu ifade ederler. Bu düşüncenin tersini savunanlar ise çocuk kitaplarında her konunun ele alınabileceğini ancak bu yapılırken konunun sunuluş biçiminin hayati önemde olduğunu vurgularlar. Çocuk okurların er ya da geç hayatın acı da olsa gerçekleriyle yüzleşmek durumunda kalacaklarını, bunun için de çocuk kitaplarının hayatı tanımak için işlevsel bir araç olacağı kanısını taşırlar. Bu kanıyı paylaşanlar bir anlamda “sevgi, mutluluk, kavuşma, zenginlik gibi duygular nasıl hayata dairse ayrılık, özlem, ölüm ve sefaletin de öylesine hayata dair” olduklarını savunurlar (Yılmaz,

2016) ve duygu sömürüsü yapmadan, çocuğun ruhunu örselemeden bu tür konulara eserlerde yer verilmesi gerektiğini belirtirler. Bu bağlamda çocuğa göreliği konu seçimiyle sınırlı bir tercih şeklinde değil, tam tersine, konunun çocuğa anlatılış biçimiyle de önem kazanan bir olgu olarak değerlendirirler.

Sorun odaklılık kavramı

Yukarıdaki görüşün bir yansıması olan çocuk kitaplarında her konunun yer alabileceği düşüncesi daha özeldir sorun odaklı çocuk edebiyatı kavramını gündeme getirir. Bu noktada kavramla ilgili çocuk edebiyatında zor konular, hassas konular, olumsuz konular, özel amaçlı konular gibi isimlendirme farklılıkları olsa da yaygın olarak kullanılan ve benimsenen terim, yabancı literatürdeki “problem-oriented” ifadesinin bir yansıması olarak “sorun odaklı çocuk edebiyatı”dır. Bu anlamda sorun odaklı çocuk edebiyatını “çocuk okurun okuduğu kitaplarda birtakım problemlerle yüz yüze geldiği ve bu problemlerle başa çıkabilme yetisini kitaplar aracılığıyla kazandığı edebiyatın adı” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Sorun odaklı çocuk edebiyatının isimlendirmesinde yaşanan kargaşanın bir benzeri de bu edebiyatın çerçevesini çizerken yaşanmaktadır. Bu konuda kimi yazarlar toplumun sorunlarıyla ilgili kendi gözlem ve önceliklerini eserlerine çocuğun sorunları şeklinde yansıtma eğilimindedir. Bir başka deyişle çocuğun gerçekliğiyle ilgisi olmayan kendi ideolojilerini çocuğa dayatmaktadır. Burada öncelikle şu tespiti yapmak gerekir: Çocuk kitaplarında elbette ideoloji olabilir. Zira ideoloji yazarın tercihlerinden, yaşantılarından, söylemlerinden bağımsız bir mesele değildir. Nitekim Yılmaz'ın (2012) son derece yerinde tespitiyle çocuk edebiyatını ideolojinin bir aracı olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu ideoloji çocuk okuru kalıplamamalı, tektipleştirmemeli, onu taraf olmaya zorlamamalı, onun dünyasına ve gerçekliğine uygun olmalıdır. Bir başka söyleyişle çocuk kitaplarında çocuğun problemleri öncelenmeli, çocuk, yazarın ideolojisini aktarmada araç olarak kullandığı bir nesne değil tam tersine özne olmalıdır. Söz gelimi Türkiye'nin önde gelen yayınevlerinden birinin bastığı bir çocuk kitabında görünürde çalışan çocuklar konu edinilir. Fakat metnin arka planında fabrika üzerinden sermaye ve kapitalizm eleştirisi yapılır; devlet erkini temsil eden karakterler üzerinden otoriteye karşı çıkma ve düzene isyan düşünceleri işlenir. Bir anlamda çocuk, yazarın ideolojisini aktarmada bir meta olarak kullanılır. Çocuk okur problem çözmek yerine var olan problemin bir tarafı olmaya zorlanır. Farklı şekilde çocuk gerçekliğini önceleyip onu odağa koyan yazarlar ise tercihlerini çocuğun sorunlarını aktarmaktan yana kullanırlar. Özellikle ölüm, ayrılık, boşanma, şiddet, akran

zorbalığı, engellilik, madde bağımlılığı, göç gibi sorunlar öne çıkarılarak bir anlamda çocuğun karşılaştığı ya da karşılaşılabileceği sorunlardan haberdar olmasına ya da karşılaşılabileceği sorunlar öne çıkarılarak bir anlamda bu sorunlardan haberdar olmasına ve bu sorunlarla başa çıkabilmesine yardım edilmeye çalışılır. Dilidüzgün (1996) de bu görüşü destekleyerek sorun odaklı çocuk kitaplarının çocuğun ve gencin anlayamadığı gerçekleri edebiyat yoluyla onların dünyasına sokmayı amaçladığını ifade eder. Tam bu noktada yine Dilidüzgün'ün (1996) aktardığına göre Maier, sorun odaklı yaklaşımı okurun hayatında önem taşıyan sorunların konu edildiği ve çocuğun içinde yaşadığı sorunları doğru anlamayı içeren bir edebiyat olarak değerlendirir. Şirin ise (2007) sorun odaklı çocuk edebiyatını çocuğun sorunlarına, çocuk hakları ve çocuk gerçekliğine özgü bir yaklaşım olarak tanımlar ve bu edebiyatın politik, ideolojik veya güdümlü bir edebiyat olmadığını, çocuğun içinde yaşadığı sorunlara yönelik bir edebiyat olduğunu ısrarla vurgular. Bu çerçevede sorun odaklı çocuk edebiyatını birtakım toplumsal ve ideolojik problemlerin çocuk kitaplarına yansıtılması ve böylelikle çocuğun kalıplanması şeklinde algılamak yerine, bizatihi çocuğun problemlerinin kitaplarda kendine yer bulması olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Sorun odaklı çocuk kitapları kurgulanırken çocuğa yardımcı olabilmek için tek bir çözümün dayatılmasına dikkat edilmelidir. Demokratik kültürün gereği olarak kitaplarda alternatif çözüm önerileri sunulmalı ve bu öneriler çocuğu kalıplamamalı, onun özgür tercihlerde bulunmasına imkân vermelidir. Kitaplar okura Taş'ın ifadesiyle "Bak bu senin sorunun, işte bu da çözümün" (2013) üslubuyla sunulmamalıdır. Diğer taraftan kitaplarda sorunlar çözülürken tesadüfe bağlı çözümlerden kaçınılmalı, sorunların çözümünde şiddete başvurulmamalı, çevreden yardım alınsa bile kahramanlar kendi sorunlarının çözümünde etkin bir rol almalıdır (Yakar ve Yılmaz, 2015).

Kitapların kurgulanmasında dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise sorunların merkezindeki karakterlerin aşırı ve aykırı tavırlarıyla öne çıkan uç tipler olmamasıdır. Özellikle ergenlik problemlerine dönük yazılan kitaplarda beliren bu durum sınırlı ve aykırı bir kesimin problemlerini genelin problemi olarak yansıtabilme ve çocuk okurun kitabın kahramanına öykünmesini engelleyebilmektedir. Bir diğer söyleyişle çocuk okur kendi gibi olmayan kitabın başkarakteri ile özdeşim kuramamakta, onun dünyasına uzak ve yabancı kalmaktadır. Sorun odaklı kitaplar bu anlamda genelin sorunlarını yansıtmalı, aykırı ve uç örnekleri genelleştirmemelidir.

Kitaplarda sorunlar ortaya konulurken kitap kahramanının sorun yaşadığı karakterlerin sunumu da sorun odaklı çocuk kitapları açısından ayrıca önem taşıyan bir durumdur. Kitaplarda sorun yaşanan karakterler olumsuz anlamda bir durağanlık göstermemelidir. Nasıl hayatta tamamen iyi ya da tamamen kötü karakterler yoksa kitaplarda da iyilik ya da kötülük bakımından durağanlık gösteren karakterlere yer vermekten kaçınmak gerekir. Kitaplarda sorun yaşanan karakterlerin ötekileştirilmesi, sorunun tek kaynağı olarak gösterilmesi kahramanın kendini sorgulamasının önünde de engel teşkil edecektir. Buradaki temel düşünce ortada bir problem varsa bu problemin iki taraflı olduğu yaklaşımına dayanmalıdır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi sorun odaklı kitapların yazılış amacı çocuk okurun problemle yüzleşmeyi ve başa çıkmayı öğrenmesidir. Kitapların yazılış amacı problemlerden hareketle duygu sömürüsü geleneğine bir halka eklemek olmamalıdır. Özellikle engellilik ve yetimlik gibi zor konuların işlenişinde amaç gözyaşı edebiyatı yapmak, insanların hislerine dokunmak, bu durumdaki bireyleri acınacak varlıklar olarak yansıtmak yerine onların bu özelliklerinden dolayı yaşadıkları güçlüklerle nasıl başa çıkabilecekleri ile ilgili alternatifler sunmak olmalıdır. Tabii burada sorun odaklı kitapların yalnızca belirli konularda sorun yaşayan okurlar tarafından takip edileceği anlaşılmamalıdır. Çocuğun yaşadığı problemleri ve buna ilişkin bakış açılarını ortaya koyan kitaplardan elbette toplumun her kesimi faydalanmalıdır.

Akademik dünyada sorun odaklılık

Konuyla ilgili yurt dışı literatür neredeyse yarım yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. Bu alandaki yurt dışı literatürün çalışılan konular itibarıyla zengin ve ufuk açıcı olduğunu söylemek mümkündür. Daha 1970'li yıllarda sorun odaklı çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek akademik çalışmaların ölüm (Crain 1972; Swenson 1972; Moss 1972; Speece ve Brent 1984; Poling ve Hupp 2008; Lee, Kim, Choi ve Koo 2014), *boşanma* (Kramer ve Smith 1998), *çokkültürlülük* (Rasinski ve Padak 1990; Collier 2000; Davis 1998; Chappell ve Faltis 2007; Green ve Oldendorf 2005; Stephens 1990), *engellilik* (Prater vd. 2006; Blasca 1996; DeGeorge 1998), *şiddet* (Blatt 1972; Angelidou 2013; Leach 2014; Morellato 2016) ve *akran zorbalığı* (Freeman, 2014; Esch, 2008; Flanagan vd., 2013; Wang vd., 2015; Daniel, 2014; Oliver, Young ve LaSalle, 1994) konuları etrafında toplandığı görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunluğu çocuk kitaplarını sorunları çözmekte bir araç olarak kullanmayı önermektedir. Bibliyoterapi yoluyla çocukların sorunlarına çözüm üretmeyi hedefleyen çalışmalar aynı zamanda çocuklara, aile ve öğretmenlere uzman görüşleriyle belirlenmiş kitaplardan oluşan materyal

havuzları da sunmaktadır. Sorun odaklı çalışmaların Batı literatüründe daha eski ve daha fazla oluşu, esasında Doğu ve Batı medeniyetinin insan ve toplum algısından kaynaklanmaktadır. Doğu toplumu, karşılaştığı acı ve sorunları yakın çevresinin yardımıyla çözmeyi öncelerken; Batı toplumunun daha bireye dönük bir yapıda olması, çocuk okurların erken yaşlardan itibaren çeşitli enstrümanlar aracılığıyla eğitilmesini ve sorunlara karşı daha dayanıklı olmasını bir zorunluluk hâline getirmiştir. Diğer yandan Batı'da çocuk algısının ve çocuğa yönelik çalışmaların Türkiye'ye kıyasla çok daha eskiye dayanması da sorun odaklı çocuk edebiyatı açısından bir çeşitlilik ve zenginlik oluşturmuştur. Türkiye'de sorun odaklı çocuk edebiyatı merkezli akademik çalışmaların nicelik ve konu seçimi açısından istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar gözden geçirildiğinde sorun odaklı çocuk edebiyatı ile ilgili önemli eserlerden birinin Gürdal Ünal (2011) tarafından kaleme alınan Türk çocuk edebiyatında engelliliğin farklı boyutları ile değerlendirildiği araştırma olduğu görülür. Bunun yanında *boşanma* (Günyüz 2011), *obezite* (Hasırcı 2011), *arkadaş edinme güçlüğü* (Turan 2005), *acı çeken çocuklar* (Yakar 2018), *ölüm* (Aytekin 2008), *göç* (Yakar 2017) ve *şiddet* (Dağlıoğlu ve Çamlıbel Çakmak 2009; Öztürk ve Giren 2016; Fırat, Güleç ve Şahin 2013; Fırat ve Çeker 2006; Kara 2007; Sever 2002) özelinde yapılmış araştırmalar da göze çarpmaktadır. Bu çalışmaların Türkiye dışı literatürden farkı, bibliyoterapiden çok, var olan problemlerin tespitine yönelik kurgulanmış olmalarıdır. Bu akademik çalışmaların dışında çeşitli araştırma-inceleme yazılarında, söyleşilerde, kitap tanıtımlarında sorun odaklı çocuk edebiyatı ile ilgili birtakım tespitlere rastlamak mümkünse de bu çalışmaların hiçbiri kapsayıcı bir mahiyette değildir.

Sorun odaklı çocuk kitaplarının Türkiye'de emekleme durumunda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunda Şirin'in tespitiyle çocuğu nesne konumundan özne konumuna geçiren yenilikçi çocuk edebiyatı devresinin henüz 80'li yıllarda başlamış olmasının etkisi büyüktür (Şirin, 2007, s. 53). Bilindiği üzere Türkiye'de çocuk edebiyatı ile ilgili ilk telif eserler eğitici bir formatta da olsa 1900'lü yılların başlarına rastlar. Ardından Cumhuriyet Dönemi'nin ideal insanını yetiştirmeye yönelik eserler kaleme alınarak küçük kahramanlar yetiştirilmeye çalışılır. Sonra Türkiye'deki mevcut sosyo-politik yapıdan bağımsız olmayacak şekilde farklı ideolojilerin yansımalarının yoğun bir şekilde görüldüğü bir döneme girilir. Nihayetinde çocuğu özne konumuna alan, eğitimin yanında ve dışında estetik ölçütleri de göz önünde bulunduran nitelikli eserlerin ortaya çıkmasını görmek için 90'lı yılları beklemek gerekir. Çocuk gerçeğinden hareketle, çocuğun problemlerine odaklanan eserlerin kaleme alınması ise biraz daha sonradır.

Türkiye’de Çocuk Kitapları ve Odaklaştırılan Sorunlar

Göç

Günlük hayatta yaşanan gelişmelerin edebiyata yansımaması düşünülemez. Türk çocuk edebiyatında Gülten Dayıoğlu ile gündeme gelen Almanya odaklı göç edebiyatı özellikle yurtdışına göç eden ailelerin yaşadıkları dram üzerinden uyum problemlerini, özlemleri ve kültür çatışmalarını konu edinir. Son yıllarda komşu coğrafyalarda yaşanan çatışmalarla birlikte ortaya çıkan sorunlar Türkiye’yi siyasal ve sosyal yönden ciddi anlamda etkiler ve bu etki zamanla edebiyata da yansır. Çiğdem Sezer’in Juju- Beni Unutma, Gülsevin Kırıl’ın Umut Sokağı Çocukları, Karın Karakaşlı’nın Konaktakiler gibi eserleriyle Suriye odağında göçün ve göçle ortaya çıkan çocuk merkezli sorunların gündeme getirildiği görülür. Zamanla göçün kaynağı değişse de bu izlek ekseninde Müge İplikçi’nin Kömür Karası Çocuk kitabı örneğinde görüldüğü gibi çocuk eksenli problemlerin anlatıldığı yeni kitaplar kaleme alınır. Göç, Türk çocuk edebiyatına sadece dış göç eksenli yansımaz. Bir dönem Türkiye’sinin sosyolojisini etkileyen ve değiştiren iç göç de çocuk kitaplarında kendine yer bulur. Bu noktada Miyase Sertbarut’un Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar ve Adnan Binyazar’ın Günışığına Yolculuk-Kaçış isimli eserleri iç göçle birlikte ortaya çıkan uyum problemlerini ve çocukların bu problemleri hissetme ve çözme biçimlerini ortaya koyar.

Engellilik-bireysel farklılık

Engelli bireylerin yaşadığı problemlerin Türk çocuk edebiyatına yansımaları yeni bir durum olmamakla birlikte öznesi çocuk olan kitaplarda engelli bireylerle ilgili problemlerin gündeme gelmesi yakın yıllara rastlar. Bu konuda farklı yaş dönemlerine yönelik olarak kurgulanan kitaplar aracılığıyla engelli bireyler, onlarla ilgili toplumsal algı, engelli bireylerin eğitimi, iş gücüne katkısı, toplumsal hayata entegrasyonu, istismar edilmişleri, toplumdan dışlanmaları ele alınır. Feridun Oral’ın Farklı Ama Aynı, Can Göknil’in Kuyruksuz, Sevim Ak’ın Horoz Adam ve Korsan, Mine Soysal’ın Daralan, Ayla Çınaroğlu’nun Terzi Masalı, Göknil Özkök ve Ceyhun Şen’in Gün Bey’in Penceresi gibi eserleri engelliliğin farklı boyutlarıyla konu edildiği sorun odaklı çocuk kitapları arasında zikredilebilir. Bu kitapların ortak özelliği engelli karakterlerin başlangıçta birtakım sıkıntılar yaşamalarına rağmen devam eden süreçte bireysel gayretleri ve çevrelerinden aldıkları yardımla kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve mutlu olarak hayata tutunabilmeleridir. Bu tür kitaplar dışında engelliliğin konu edildiği fakat sorun ve çözüm odaklı bir yaklaşımdan ziyade duygusal

travmaların neredeyse duygu sömürüsü boyutuna getirildiği eserlerden de bahsetmek mümkündür. Kemalettin Tuğcu'nun ve Necati Tosuner'in bazı eserleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

Şiddet

“Çocuk kitaplarında şiddete ilişkin unsurlara yer verilmez” anlayışının son dönem Türk çocuk edebiyatında kırıldığı, başta kadına ve çocuğa şiddet olmak üzere, akran zorbalığı, saldırganlık, otorite kaynaklı güç kullanımı gibi izleklerin çocuk kitaplarında yeni bir odak oluşturduğu söylenebilir. Günlük hayatın her aşamasında çocukların karşılaşabileceği fiziksel ve sözel şiddet türlerini çocuk kitaplarına yansıtarak hayatın bir gerçeğini çocuklara gösterebilmeyi amaçlayan, bunu amaçlarken de şiddeti ve sorunlarını şiddete başvurarak çözen karakterleri kesinlikle olumlamayan eserler çocuklarda şiddetle ilgili bir farkındalık oluşturabilir. Mine Soysal'ın Daralan, Aslı Der'in Darmadağın, Mevlana İdris'in [Zengin] Çocuk Kırmızı, Aslı Tohumcu'nun Eksimus Sertüvenleri 1- Üç Kişilik Ordu isimli kitapları şiddeti konu edinmesi, şiddete meyleden karakterleri olumlamaması ve olumsuz da olsa hayatın bir gerçeğini sunması açısından örnek teşkil edebilecek eserler arasında sayılabilir.

Şiddeti bir sorun olarak görüp bu sorunla çocukları tanıştırmayı ve alternatif çözüm önerileri sunmayı amaçlayan eserlerin yanı sıra bu konuyu ideolojik bir malzeme hâline getiren eserlerin sorun odaklı çocuk edebiyatı kavramı ile açıklanamayacağını burada tekrar belirtmek gerekir. Söz gelimi Zülfü Livaneli'nin Son Ada'nın Çocukları isimli eseri temelde otorite odaklı şiddeti konu edinir ama kitabın arka planında tamamen Marksist bir örgü vardır. Kitapta her insanın topluma sağladığı bir katkının olduğu, bu nedenle üretimden eşit oranda pay alma hakkına sahip olduğu vurgulanır. Özetle eserde çocuğun değil yazarın sorunu özne konumundadır. Böyle bir yaklaşımın ne sorun odaklı çocuk edebiyatıyla ne de çocuğun özne olduğu yenilikçi çocuk edebiyatıyla ilgisi olduğunu söylemek mümkündür.

Boşanma

Boşanma konusunun işlendiği kitapların Türk çocuk edebiyatına yansımaları olsa da boşanma sorununu merkeze alıp bununla başa çıkabilme yöntemlerinin anlatıldığı kitapların sayısı oldukça azdır. Bu noktada boşanma kitaplarda şiddet olgusunun bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Özellikle boşanmak istemeyen eşin gösterdiği tepkiler, çevrenin bu konudaki algısı ve çocukların bu süreçte yaşadığı olumsuzluklar kitaplarda boşanma ile ilgili temel yansımalar arasındadır. Genellikle boşanmanın gerekçelerinin anlatıldığı kitaplardaki kurgular çözüm önerisinden çok

tespit niteliğindedir. Yani bir anlamda bir izlek olarak kitaplarda boşanma eylemi çocuk okura anlatılır, ancak çocuk okurun bu eylemle başa çıkabileceği bir strateji geliştirilmez. Bu noktada sayıca az da olsa olumlu şekilde nitelendirilebilecek kurgular mevcuttur. Söz gelimi Can Göknil'in Babasının Başka Evi Var isimli kitabı anne ve babası boşanmış bir çocuğun hayatındaki değişimleri olumlu perspektiften aktarmaya çalışır. Kitapta anne ve babası boşanan çocuk kendine ait iki dış fırçasına, iki yatağa sahip olur ve boşanmanın normal bir durum olduğunu, anne ve babaların zamanla anlaşmazlıklar yaşayabileceğini somut örneklerle öğrenir. Seza Kutlar Aksoy'un okul öncesi çocuklar için yazdığı Noktacık'ta anne babası ayrı olan Noktacık, onların kendisini sevmediğini düşünerek üzülür. Anneanesiyle bir masal uydurur. Masal, ormanda yaşayan, annesi mavi, babası kırmızı bir evde yaşayan küçük bir kızla ilgilidir. Karşılaştığı Sincap, küçük kıza "herkes bir evi olsun ister, senin iki evin var, bu kadarı sana yeter" diyerek onu teselli etmek ister. Kendi yaşamını örnekleyerek gerçek sevgiyi anımsatır. Küçük kız, anne babasının onu sevdiğini anlar ve kalbi yaşama sevinciyle dolar. Mutluluğunu "evli evine, köylü köyüne / İki evi olanlar gitsin ikisine de!" sözleriyle açığa vurur. (Atalay, 2017)

Ölüm

Çocukların başa çıkmakta zorlandıkları hassas konulardan biri de ölümdür. Çocuğun duygusal olarak bağlandığı bir canlının birdenbire ortadan yitivermesi çocuk için kolay başa çıkılabilecek bir durum değildir. Ne var ki bu gerçeğin çocuğa uygun bir dille anlatılması da onun ruh sağlığı açısından bir zorunluluk arz eder. Burada ölümü sadece insan ekseni düşünmemek gerekir. Bir bitkinin veya bir hayvanın ölümü de kitaplarda yer alabilir hatta ölüm gibi zor bir konunun çocuğa daha yumuşak bir şekilde sunulabilmesi için özellikle erken dönem çocuk kitaplarında insan dışı canlıların ölümü konu edinilir. Türk çocuk edebiyatında ölümün bir sorun olarak ele alındığı az da olsa nitelikli örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerden biri Mahmut Yılmaz'ın yazdığı Yaşlı Fil ve Lir Kuşu isimli eserdir. Eserde ölüm yaşlılıkla özdeşleştirilerek anlatılırken diğer taraftan da hayatın yeni güzelliklerle devam ettiği iletisi okura sezdirilir. Benzer şekilde Mevlana İdris de Filozof Köpek ve Trafik Polisi Kurbağa isimli kitaplarında ölüm olgusunu konu edinir. Ancak İdris'in ölüm konusundaki söylemlerinin daha sert olduğu ifade edilebilir.

Yoksulluk ve çalışan çocuklar

Yoksulluk ve buna bağlı olarak çocukların çalışmak zorunda kalması toplumun olduğu kadar edebiyatın da önemli gündem maddelerinden

biridir. Türk çocuk edebiyatında da yoksulluk ve yoksulluk nedeniyle çalışmak zorunda kalan çocukların durumu önemli bir yer işgal eder. Yapısı itibariyle ideolojik kaymalara son derece müsait olan bu konunun çocuğu ve çocuğun sorunlarını merkeze alarak sunulması dikkat gerektiren bir durumdur. Gerçek hayattaki bir durumu kitaplara yansıtabilmek adına çocuk okur karamsarlığa sürüklenmemeli, sınıfsal farklılık düşüncesine varan kurgulardan kaçınılmalıdır. Yazarların bu konudaki temel bakışı maddi durumu kötü olan çocukları anlama fikri üzerine inşa edilmelidir. Ayrıca çocukların çalışarak ve akılcı davranarak bu durumun üstesinden gelebileceği düşüncesi öne çıkarılmalıdır. Ayhan Bozırat'ın Sokakta Tek Başına, Yalvaç Ural'ın Müzik Satan Çocuklar ve Fatih Erdoğan'ın Korsan Kitap Çetesi isimli kurguları yoksulluk ve yoksulluğa bağlı olarak çalışan çocukların konu edildiği önemli eserlerdir. Eserlerin tamamında yoksulluk durumu ile çalışarak mücadele eden çocukların azimlerini kaybetmemeleri ve hayatın insanlara eşit imkânlar sunmadığı özellikle vurgulanır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yoksulluk gibi istismara açık bir konuyu farklı şekillerde yorumlayan ve bu durum üzerinden sınıfsal bir ayrımcılık oluşturmaya çalışan kurgular da zaman zaman söz konusu olabilmektedir. Çocuk kitabı yazarları zaman içinde çocuklar için yazdıklarını unutarak onları ideolojik mücadelelerinin birer nesnesi hâline getirmektedirler. Bu konuda kimi ödüllü kitaplarda bile yoksul, çalışan ve suça itilen çocukların sorunlarına çözüm önerileri getirilmemekte, çocukların işlemek zorunda kaldıkları suç olumlanmakta, bu suçu engellemeye çalışan devlet güçleri art niyetli olarak âdeta düşmanmış gibi gösterilmektedir.

Yetim ve öksüz çocuklar

Yetimlik ve öksüzlük çocuk edebiyatında beraberinde üvey anne ve üvey baba kavramlarını da gündeme getiren olgulardır. Masallarda bir motif olarak kullanılan üvey anne figürü özellikle Kemalettin Tuğcu ile birlikte Türk çocuk edebiyatında sıklıkla işlenen önemli bir izlek hâline gelir. Ancak bu izlek çocuğu yaşama bağlamaktan daha çok yaşamdan soğutur, onu acınası bir varlık olarak betimler. Diğer taraftan kalıplayıcı yargularla üvey anne ve babalara karşı toptancı bir anlayış geliştirir. Daha açık bir söyleyişle üvey anne ve babalar daima kötüdür. Oysa tıpkı yukarıda belirtilen diğer durumlarda olduğu gibi yetimlik de çocuğun karşılaşılabileceği problemlerden biridir ve çocuğun yaşama bağlanabilmesi adına bu problemi kısa sürede çözebilmesi gerekmektedir. Türk çocuk edebiyatında bu anlayışla yazılmış eserlerin sayıca az olduğu; Sevim Ak'ın Domates Saçlı Kız ve Yavuz Bahadroğlu'nun Yetim Çocuk gibi bazı eserlerin ise yukarıda belirtilen geleneği devam ettirdiği söylenebilir.

Sonuç

Sonuç olarak sorun odaklı çocuk edebiyatı yaklaşımının Türkiye’de henüz emekleme devresinde olduğu aşikârdır. Bu bağlamda nitelikli eserler mevcutsa da özellikle bazı konularda kaleme alınan eserlerin hem sayıca az olduğu hem geleneksel yaklaşımdan soyutlanmadığı hem de ideolojinin bir aracı olarak algılandığı görülmektedir. Sorun odaklı çocuk edebiyatı ile ilgili kurguların azlığı bu konuda yapılan akademik çalışmaların nicelik ve niteliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de sorun odaklı çocuk edebiyatının istenen seviyeye gelmesi ve beraberinde özellikle bibliyoterapi gibi uygulamalarla çocukların yaşadıkları sorunların çözümünde etkili bir alternatif oluşturabilmesi için hem çocuk yazarlarına hem de araştırmacılara büyük iş düşmektedir.

* Oğuzhan Yılmaz

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türkiye
oeyilmaz@erzincan.edu.tr

* Yasin Mahmut Yakar

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türkiye
ymyakar@erzincan.edu.tr

Kaynakça

- [Zengin], M. İ. (2015). *Trafik polisi kurbaga*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AS) Yayınları.
- [Zengin], M. İ. (2015). *Filozof köpek*. İstanbul: Vakvak Yayınları.
- [Zengin], M. İ. (2016). *Çocuk kırmızı*. İstanbul: Vakvak Yayınları.
- Ak, S. (2014). *Domates saçlı kız*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Ak, S. (2018). *Horoz adam ve korsan*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Aksoy, Seza Kutlar (2007). *Noktacık*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Angelidou, K. (2013). *The invention of children's literature: The case of the mischievous Roald Dahl*. Unpublished master's thesis, Aristotle University of Thessaloniki, Greece.
- Atalay, Elif (2017). *Seza Kutlar Aksoy'un eserlerindeki eğitsel değerler ve bu değerlerin davranışa yansımaları biçimleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Erzurum.

- Aytekin, H. (2008). Çocuk edebiyatında ölüm teması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 89-102.
- Bahadıroğlu, Y. (2018). *Yetim çocuk*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Binyazar, A. (2015). *Günüşiğine yolculuk*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Blatt, G. T. (1972). *Violence in children's literature: A content analysis of a select sampling of children's literature and a study of children's responses to literary episodes depicting violence*. Unpublished Phd dissertation, Michigan State University, USA.
- Bozfirat, A. (2011). *Sokakta tek başına*. İstanbul: *Günüşiği Kitaplığı*.
- Chappell, S. ve Faltis, C. (2007). Spanglish, bilingualism, culture and *identity* in Latino children's literature. *Children's Literature in Education*, 38, 253-262.
- Collier, M. D. (2000). Through the looking glass: Harnessing the power of African American children's literature. *The Journal of Negro Education*, 69(3), 235-242.
- Crain, H. (1972). Basic concepts of death in children's literature. *Elementary English*, 49(1), 111-115.
- Çınaroğlu, A. (2015). *Terzi masalı*. İzmir: Uçanbalık Yayınları.
- Dağlıoğlu, H. E. ve Çamlıbel Çakmak, Ö. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikâye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (3), 510-534.
- Daniel, K. (2014). *Content analysis of picture books about bullying*. Unpublished master's thesis, Bowling Green State University, Bowling Green, Ohio, USA.
- Davis, O. I. (1998). The rhetoric of quilts: Creating *identity* in African-American children's literature. *African American Review*, 32(1), 67-76.
- DeGeorge, K. L. (1998). Using children's literature to teach friendship skills to children with learning disabilities. *Intervention in School and Clinic*, 33(3), 157-162.
- Der, A. (2015). *Darmadağın*. İstanbul: *Günüşiği Kitaplığı*.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk yazını- Yazın eğitime atılan ilk adım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erdoğan, F. (2009). *Korsan kitap çetesi*. İstanbul: Mavibulut Yayınları.
- Esch, G. (2008). Children's literature: Perceptions of bullying. *Childhood Education*, 84 (6), 379-382.
- Fırat, H. ve Çeker, S. (2016). Çocuk kitaplarında dilin şiddet aracı olarak kullanımı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Özel Sayı*, 83-107.
- Fırat, H., Güleç, H. ve Şahin, Ç. (2013). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarının korku ve şiddet öğeleri açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 6(5), 217-241.
- Flanagan, K.S., Hoek, K.K.V., Shelton, A., Kelly, S., Morrison, C. M. ve Young, A.M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide?. *School Psychology International*, 34, 691-706.
- Freeman, G. (2014). The implementation of character education and children's literature to teach bullying characteristics and prevention strategies to preschool children: An action research project. *Early Childhood Educational Journal*, 42, 305-316.
- Göğüş, B., Oğuzkan, F., Öneroy, O., Ünlü, M., Koçak, S. (1998). *Yazın terimleri sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Göknil, C. (2011). *Babasının başka evi var*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Göknil, C. (2016). *Kuyruksuz*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Green, C. ve Oldendorf, S. B. (2005). Teaching religious diversity through children's literature. *Childhood Education*, 81(4), 209-218.
- Günyüz, M. (2011). Sorun odaklı çocuk edebiyatı: Babamın Gözleri Kedi Gözleri ve Sevgili Annelerim kitapları bağlamında boşanmış aile çocuğu olarak edebiyatta yer almak. *3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu 5-7 Ekim 2011 içinde* (s.) Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Gürdal Ünal, A. (2011). *Türk çocuk edebiyatında engellilik*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Hasırcı, S. (2011). Çocuk kitaplarında şişmanlığın (obezite) ele alınışı üzerine bir değerlendirme. 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu 5-7 Ekim 2011 içinde* (s.) Ankara: Ankara Üniversitesi.
- İplikçi, M. (2017). *Kömür karası çocuk*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Kara, Ş. (2007). Fantastik çocuk kitaplarında uzamın imgesel işlevi ve şiddet. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, 7, 61-72.
- Karakaşlı, K. (2016). *Konaktakiler*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Karatay, H. (2016). Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı içinde* (ss. 81-130). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kıral, G. (2014). *Umut sokağı çocukları*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Kramer, P. A. ve Smith G. G. (1998). Easing the pain of divorce through children's literature. *Early Childhood Education Journal*, 26(2), 89-94.
- Leach, K. D. (2014). *Aggression in popular children's picture books: A content analysis* (Master's thesis, Brigham Young University, Provo, USA).
- Lee, J. S. vd. (2014). Cultural variances in composition of biological and supernatural concepts of death: A content analysis of children's literature. *Death Studies*, 38, 538-545.
- Livaneli, Z. (2015). *Son Ada'nın çocukları*. İstanbul: Doğan Egmont Çocuk Kitapları.
- Morellato, L. (2016). *Symbolic violence in contemporary Japanese children's literature: Case study of a Japanese folklate in its twenty-first century picture books renditions*. Unpublished master's thesis, Lund University, Sweden.
- Moss, J. P. (1972). Death in children's literature. *Elementary English*, 49(4), 530-532.
- Oliver, R.L., Young, T.A. ve LaSalle, S. M. (1994). Early lessons in bullying and victimization: The help and hindrance of children's literature. *School Counselor*, 42, 137-146.
- Oral, F. (2018). *Farklı ama aynı*. İstanbul: YKY.
- Özkök, G. ve Şen, C. (2018). *Gün Bey'in penceresi*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Öztürk, M. ve Giren, S. (2016). *Okulöncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan hikâye kitaplarındaki korku ve şiddet öğelerinin incelenmesi*. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 5(4), 2095-2108.
- Poling, D. A. ve Hupp J. M. (2008) Death sentences: A content analysis of children's death literature, *The Journal of Genetic Psychology*, 169(2), 165-176.
- Prater, M. A vd. (2006). Using children's books as bibliotherapy for at-risk students: A guide for teachers, preventing school failure. *Alternative Education for Children and Youth*, 50(4), 5-10.
- Rasinski, T. V. ve Padak, N. D. (1990). Tapping children's language roots. *Language Arts*, 67(6), 576-580.
- Sertbarut, M. (2013). *Sınıfta kalanlar okul açtılar*. İstanbul: Çizmeli Kedi Yayınları.
- Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarına yansıtılan şiddet (Millî Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında bir değerlendirme). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35 (1-2), 25-37.
- Sezer, Ç. (2015). *Juju-Beni unutm*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Soysal, M. (2017). *Daralan*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Speece, M. W. ve Brent, S. B. (1984). Children's understanding of death: A review of three components of a death concept. *Child Development*, 55(5), 1671-1686.
- Swenson, E. J. (1972). The treatment of death in children's literature. *Elementary English*, 49(3), 401-404.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.

- Taş, S. (2013). Gençlik edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *İyi Kitap*, 48, 26.
- Tohumcu, A. (2017). *Eksimus serüvenleri-1: Üç kişilik ordu*. İstanbul: Cançocuk Yayınları.
- Tosuner, N. (2013). *Dayım balon olmuş. İstanbul: Günışığı Kitaplığı*.
- Turan, L. (2005). Arkadaş edinme güdüsü çeken çocukların problemlerini çözmede çocuk edebiyatından yararlanma. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 124-135.
- Ural, Y. (2015). *Müzik satan çocuklar*. İstanbul: Marsık Kitap.
- Wang, C. vd. (2015). The bullying literature project: Using children's literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemp School Psychol* 19, 320-329.
- Yakar, Y. M. (2017). Türk çocuk edebiyatında göç olgusu. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 58, 339-353.
- Yakar, Y. M. (2018). *Çocuk şiirinde sorunlu coğrafyalar ve acı çeken çocuklar*. *EKEV Akademi Dergisi*, 22(73), 585-594.
- Yakar, Y. M. ve Yılmaz, O. (2015). Beyazbulut dergisinde yer alan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçe Öğretimi Özel Sayısı, ÖS II*, 57-66.
- Yılmaz, M. (2016). *Yaşlı fil ve lir kuşu*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Yılmaz, N. (2012, 2 Şubat). Çocuk edebiyatı ve ideoloji. *Cumhuriyet Kitap*. www.cocukvakfi.org.tr/resource/docs/Kitap_Kokusu.doc. Erişim tarihi: 30. 08. 2018
- Yılmaz, O. (2016). Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (ed.), *Okul öncesinde çocuk edebiyatı ve medya* içinde (ss. 61-108). Ankara: Grafiker Yayınları.